

*Svartå herrgård,
fotograferad
från åsen.
Skolan var
inrymd i flygeln
till vänster.*

EN STADSFLICKA HAMNAR PÅ LANDET

Min allra första plats var i min hemstad, Göteborg, i Landalaskolan, där jag som "ständig vikarie" fick en fjärdeklass flickor för hela året..

Tala om tur! I trettitalets arbetslöshet! Men säg mig den glädje... etc!
När vårterminen 1934 nalkades sitt slut fick jag och många med mig veta
att vi inte behövdes i fortsättningen.

Jaha!

Ansökningshandlingar till en mängd städer förstås, stadsflicka som jag var!
Tji plats i stad.

Till sist fick jag ett vikariat på helår i en B-skola i Svartå i Närke,
järnvägsknut av det mindre formatet, järnbruk av det mellanstora med rostugn,
masugn, smedja och valsverk, allt i samma skick som på farfars tid.

Svartå herrgård

Skolan var delad på två byggnader på mer än en kilometers avstånd från varandra. Småskolebarnen och 5-6:e klass läste i "storskolan" som låg ca 1 km från järnvägsstationen. 3-4:e-klasserna var inrymda i ena flygeln till Svartå herrgård, som vid den tiden var hushållsskola med vidhängande pensionat. Jag blev förtjust över läget vid ås och sjö. Det hela verkade på något sätt som en spännande saga à la Selma Lagerlöf.

Den ena herrgårdsflygeln rymde en väl tilltagen skolsal, som varit kyrksal under den riktiga herrgårdstiden och då och då fortfarande tjänstgjorde som sådan.

AV
ASTRID OSTROWSKI

Dessutom fanns min bostad på ett rum och kök, ett litet omklädningsrum för barnen och en enrumslägenhet för en bruksarbetare. På vinden beboddes en liten lägenhet av ett gammalt pensionerat arbetarpar, och så fanns där en rad vindsskrubbar med handgjorda läs och dito nycklar. Huset var ju byggt på 1700-talet.

Mitt trevna hem

Bostad och vedbrand ingick i min lön. Kontant hade jag 260 kronor i månaden åtta månader av året, innan skatten var

dragen. Källskatt var inte uppfunnen än. I de 260 kronorna ingick 10 kronor för 4 timmars slöjd i veckan.

Mitt rum hade breda golvplankor och en liten snäll kakelugn i ena hörnet. De möbler jag medförde var få: en turistsäng, ett litet runt bord och en sk schartauanstol, d v s en hopfällbar trädgårdsstol utan ryggstöd, samt så småningom en vävstol. Köksbord, ett litet skrivbord, ett par stolar och två gamla nattduksbord fick jag låna av pensionatsvärdinnan. Bokhylla tillverkades av sockerlådor, som på den tiden var av trä och av lämpligt bokhyllformat.

Köket var renoverat, om man nu kan

kalla det så. Där fanns en liten järnspis under en mycket vackert murad kupa, som skvallrade om att här från början funnits en öppen eldstad. Vid sidan av spisen fanns en tapetdörr (köket var nämligen tapetserat precis som ett rum) som dolde ett skafferi. Varmt och gott! Ute i farstun, åtkomligt för alla och envar, hade man placerat ett matskåp för sådant som skulle hållas svalt. Det fanns en tapetdörr till i köket. Den ledde till garderoben, där jag fick "knöka" in kläder och skor, linne och underkläder. I kökets ena hörn fanns diskbänken, d v s en möbel med zinkskiva och överskåp för porslin.

Vad jag tyckte att jag hade fått det trevligt i mitt första egna hem, när gardinerna kommit upp och den snälla grannfrun bidragit med en stor rödblommig pelargon som tronade på ett nattduksbord framför det ena fönstret i rummet. Att jag när vintern kom upptäckte att köket inte gick att värma upp, så att jag fick laga mat i kakelugnen, är en annan historia.

Ett riktigt herrgårdssass

Bekvämligheter? Jovisst! Ett månghålighet herrgårdssass inrymt i en liten lusthusliknande byggnad med pelare framför.

En grund källa med härligt vatten, renat under sin gång genom åsen. Den sinade aldrig, och den frös aldrig hur kallt det än var, men den långskaftade träbyttan, som man öste upp vattnet med, blev som en tung isklump. Slasken slog man bakom dasset. Tvättade kläder gjorde man nere vid stranden och sköljde tvätten i sjön.

Sågad och huggen ved ingick i löneförmånerna. För att komma i åtnjutande av förmånerna måste jag hämta veden i en bod, som låg ca 200 meter från bostaden. Om sommaren per cykel, om vintern per spark. Eftersom veden var allt annat än torr var det en ganska tung säck att släpa på.

Naturen in på knutarna

Jag var överförtjust över min nya plats redan innan jag hade träffat barnen.

Tänk bara! Man gick direkt ut i naturen. Det fanns massor av lingon och kantareller i skogen, intressanta gamla gruvhål, de flesta vattenfyllda, men ett och annat som man kunde klättra ner i och undersöka närmare. Till vintern kunde man sätta på sig skidorna och åka ut i all denna härlighet. Och när man var stadd vid kassa kunde man äta på panget.

Skolsalen

Så var det skolan, ja! Det viktigaste av allt. Salen var stor, hade fönster på tre sidor, två på varje sida. Golvet var fullt av "potäter", d v s det var slitet så att kvistarna låg högre än det bortnötta träet. En stor kamin stod vid ena väggen. Den tändes av en städande yngling på morgnarna, sen fick fröken och barn försöka komma ihåg att stoppa ner vedträn i dess gap. Vedträna förvarades

Biologilektion i ett vårdike 1936.

i en flera meter lång väggfast vedlår, som också kunde användas som sittbänk för åhörare. t ex på examen.

På väggen vid ingången satt en fyrkantig kopparlåda med förtent inre och en kran nertill. Den fylldes varje morgon av städaren med friskt vatten, och barnen hade egna muggar. En orgel fanns och en skåpliknande låda med ett 10-tal planscher, därtill kartor över Örebro län, Norden, Palestina och Bibelns länder. En liten svart tavla pryddes väggen bakom katedern, som var vederbörligen upphöjd över barnens dubbelbänkar, som smällde varje gång ungarna ställde sig upp för att svara. För att stå upp när man svarade, det var ett måste år 1934.

Långa skolvägar

Ungarnas skolväg varierade. Kortast väg hade systrarna som bodde i den motsatta herrgårdsflygeln, längst hade Greta från Sirsjön, som fick gå 4 km genom skogen till skolan och lika långt hem igen. Det hände att barn som bodde i skogstorpen kom för sent för att de mött en älg i skogen, blivit rädda och sprungit hem igen. De flesta barnen bodde vid stationen eller i brukslängorna och hade 2 km att gå. Möjligen fick handlarns Gunnel åka bil med pappa nån gång, annars var det att traska i ur och skur. De barnen kom alltså i samlad tropp och tycktes ha riktigt roligt på väg till och från skolan. De gick stora landsvägen, där trafiken inte var särskilt stor: en och annan bil eller cykel, på vintern rader med "kolyssar", slädar med en stor korg full med träkol till järnbruket.

Barnen gillade skolan

Gunnel saboterade effektivt varje försök att tävla i något av skolämnen. Hon vann nämligen alltid. Det var roligt att undervisa dessa barn. De gillade att gå i skolan. Ibland gick vi ut och hade lektioner i naturlära, traktens historia och arbetsliv. Stenåldersgravar byggde vi i en sandhög på en stor bricka. Några meter om-

slagspapper på väggen bakom vedlårsbänken var idealiskt att klistra upp bilder, teckningar och aktuella tidningsklipp på.

Den ena klassen satt tyst och arbetade medan jag sysslade med den andra. Det hade de lärt sig redan i småskolan. Ett par timmar i veckan hade man bara den ena klassen i "modersmålet", medan den andra var ledig. Det tyckte jag var långtråkigt. De var bara 15 - 16 barn sammanlagt.

Kvinnlig slöjd

Till min tjänstgöring hörde utom de obligatoriska 30 timmarna också 4 timmars kvinnlig slöjd i veckan. Då hade jag alla flickorna i klasserna 3 - 6. Hade de varit 25 stycken hade jag fått dela dem i två grupper. Men de blev aldrig fler än 24. Det kunde vara så att jag på en gång hade småflickor som skulle lära

sig sticka, lite större töser, som skulle sticka hälar eller sy skolköksförkläden och unga damer i sexan, som skulle klippa till bomullsklänningar.

Det fanns ingen symaskin men jag förmådde skolstyrelsen att inköpa en prima Huskvarna trampmaskin. Arbetsmaterial skulle jag skaffa och sedan sälja till barnen, inte bara slöjdmaterial utan pennor, pennstift, skrivböcker etc.

Kattens ullgarn för 92 öre hektot, pennstift för 1/2 öre styck är priser som jag minns. Varannan vecka hade jag slöjden i storskolan, som låg halvvägs till stationen. Eftersom slöjdtimmarna låg efter den ordinarie tjänstgöringen var det att på hemvägen treva sig fram efter vägkanten under de mörka november- och decemberdagarna.

Gymnastik, lek och idrott

Gymnastiksal fanns naturligtvis inte. Var ädret vackert gick vi upp på åsen, där det var plant, och där hade vi fristående gymnastik eller spelade brännboll. På vintern åkte vi skidor eller kälke.

Att åka skidor i skogar utan slut var en upplevelse av stora mått för en stadsmänniska, som tidigare bara upplevt naturen i form av Bohusläns klippor. Att se älgar och rådjur i det fria var också helt nytt och stort för mig, som bara sett vilda djur i Slottsskogens

inhägnader. För att nu inte tala om hur mycket stadsflickan fick lära sig om levnadsförhållandena på landsbygden.

Fritiden var inget problem. Det fanns en hel del ungdomar i min ålder. Vi gjorde utflykter per cykel, fiskade kräftor, jag ledde en studiecirkel i svenska språket och en kvinnlig gymnastiktrupp.

Till fritidsnöjerna hörde också att se på "utslag" i hyttan, d v s stå på behörigt avstånd och se det gnistrande, smälta järnet långsamt rinna ur en öppning vid masugnens bas och fylla formarna på golvet framför. Det glödande järnet gav en spökromantisk touche åt scenen. Människorna var mörka, tysta skuggor, järnet regerade.

Ännu mera spännande var det att gå till smedjan. Man kände sig försatt hundratals år tillbaka i tiden. Smederna, klädda i långa, vita skjortor, tjocka ullstrumpor uppbundna under knät med granna hemvävda band och med stora träskor på fötterna, lyfte det glödhetta järnet ur ugnarna med långa tänger och bar det två och två till den stora hammaren.

Skaftet på hammaren bestod av två stycken timmerstockar, och hela detta väldiga verktyg lyftes genom direkt påverkan av vatten, som leddes i en kanal under verkstadsgolvet till ett skovelhjul. Under stort brak och fyrverkeri

av gnistor föll hammaren ner på det glödande järnstycket, som skickligt vändes av smederna och på en kort stund blev lagom långt och smalt för att kunna valsas till stångjärn. Detta skedde i valsverket, där järnstycket blev smalare och längre för varje vals det dansade. En lång glödande orm sakkunnigt förd av valsverksarbetarnas tänger. Det var fascinerande. Jag undrade inte på att var-enda pojke ville bli "smed som pappa".

Det blev två år i Svartå

Jag hade gärna stannat kvar i min primitiva skola i Svartå, men tjänsten skulle aldrig bli ordinarie. Efter två år fick jag en fast plats och lämnade järnbruksbarnen i Svartå för att arbeta med glasbruksbarnen i Surte utanför Göteborg.

**Astrid Ostrowski tog folkskollärare-examen 1933 och har tjänstgjort i Svartå, Surte och Göteborg, bl a som övnings-skollärare. Har medverkat i Hassler-Göransson-Sjöholms rättskrivningslära. Älsklingsämne historia.*

Lyckligt pensionerad 1976.

Ägnar sig åt släktforskning, fjällvandring, stickning och somrar i Bohuslän. Tycker att pensionen är det ideala tillståndet.